

ლიტერატურა და ლიტერატურის თეორია

დრამის თეორიის ერთი საკითხისათვის ლესინგისა და დიდროს ესთეტიკაში

ნანული კაკაურიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო
nanuli.kakauridze@yahoo.com

წინამდებარე სტატიის მიზანია, წარმოვაჩინოთ დრამატურგიის დემოკრატიზაციის პრობლემა მე-18 საუკუნის დასავლეთევროპულ განმანათლებლურ დრამის თეორიაში, კონკრეტულად დენი დიდროსა და გოთჰოლდ ეფრაიმ ლესინგის თეორიულ შრომებში, რომელთა ანალიზი ნათლად აჩვენებს მათ ერთობლივ ბრძოლას კლასიციზმის ნორმატიული ესთეტიკის წინააღმდეგ და ამავდროულად განსხვავებებსაც დრამის თეორიის ცალკეულ საკითხებზე. დიდროსთან ლესინგის პოლემიკის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს. ლიტერატურისა და, კერძოდ, დრამატურგიის დემოკრატიზაციის აუცილებლობის პრინციპს ლესინგი და დიდრო ერთნაირად ითხოვენ თავიანთ თეორიაში, მაგრამ ლესინგის პოლემიკურ განწყობას განაპირობებს ის ფაქტი, რომ დრამის პერსონაჟებში წინა პლანზე წამოწეულიყო მხოლოდ საზოგადოებრივი მდგომარეობანი, ხოლო ინდივიდუალური მიმართებები, პერსონაჟთა ხასიათები კი აქსესუარებად ქცეულიყო. ლესინგმა სწორად შენიშნა წინააღმდეგობა დიდროს დრამის თეორიის შინაგან სისტემაში, რაც მთელი განმანათლებლური ლიტერატურის, კერძოდ, დრამატურგიის არსს წარმოადგენდა: ეს იყო განხეთქილება იდეალურსა და რეალურს, ზოგადსა და კერძოს შორის. ლესინგმა დაინახა მის წინაშე წამოჭრილი საკითხის დიალექტიკური ბუნება და პრობლემის გადაჭრის საშუალება დაინახა წონასწორობის მოძებნაში იდეალსა და სინამდვილეს, განზოგადებასა და ემპირიულ მრავალფეროვნებას, ტიპიურსა და ინდივიდუალურს შორის.

საკვანძო სიტყვები: განმანათლებლობა, დრამატურგია, თეატრი, დრამის თეორია, დემოკრატიზაცია, ხასიათის პრობლემა.

მე-18 საუკუნის დასავლეთევროპულ განმანათლებლურ ლიტერატურაში განსაკუთრებული როლი ენიჭება დრამატურგიასა და თეატრს, როგორც საშუალებას განმანათლებლური იდეების ხალხის ფართო მასებთან მისატანად. დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა დრამის თეორიული საკითხების დამუშავებას, რომელიც წინაპირობას წარმოადგენდა ახალი ტიპის დრამატურგიული ნაწარმოებების შესაქმნელად. თეატრი კი თავისებური ტრიბუნა იყო ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული იდეების პროპაგანდისათვის.

მე-18 საუკუნის დასავლეთევროპული დრამის თეორიის

6. კაკაურიძე

ჩამოყალიბებისათვის არსებითი აღმოჩნდა ინგლისელი დრამატურგის ჯორჯ ლილოს პიესა „ლონდონელი ვაჭარი, ანუ ჯორჯ ბარნეელის ისტორია“, რომელმაც კლასიციზტური ესთეტიკის საწინააღმდეგოდ დემოკრატიზაციის მძლავრი მუხტი შეიტანა განმანათლებლური დრამატურგიის ესთეტიკაში. განსაკუთრებით ღრმად დამუშავდა დრამის თეორიის საკითხები საფრანგეთსა (დენი დიდრო) და გერმანიაში (გოთჰოლდ ეფრაიმ ლესინგი). მოსაზრებები დრამის ახალ ფორმაზე დენი დიდრომ ჩამოაყალიბა თავისი ორი პიესის შესავალში („ოჯახის მამა“, „უკანონო ვაჟიშვილი“).

დიდროს ე.წ. „სერიოზული დრამა“ შუალედურ ადგილს იჭერდა კლასიციზტური ესთეტიკის მიერ რეგლამენტირებულ ტრაგედიასა და კომედიას შორის და უპირისპირდებოდა მას (Аникст 1967: 326). მისი სოციალური თემატიკის დიაპაზონი ფართო უნდა ყოფილიყო, დრამატული კონფლიქტი მწვავე, ხოლო ცენტრალური მოქმედი პირები კი დაბალი დემოკრატიული ფენებიდან გამოსული ადამიანები, რომლებიც წარმოდგენილნი იქნებოდნენ დრამატული თუ ტრაგიკული გაშუქებით, რაც კლასიციზმის ესთეტიკისათვის სრულიად მიუღებლად ითვლებოდა. დიდროს ახალი ჟანრი მნიშვნელოვანი იყო ღრმა განმანათლებლური იდეურობითა და პრინციპულობით (Мокульский 1967: 23).

დიდრო ახალი ტიპის დრამის თეორიის შექმნით გამოდიოდა კლასიციზტური თეატრის პრინციპების, დრამატურგიაში ჟანრობრივი რეგლამენტაციის წინააღმდეგ და თავის ესთეტიკაში ეძებდა საფუძველს პიროვნებისა და საზოგადოების ჰარმონიული სინთეზისათვის. მისი აზრით, საზოგადოებაში მცხოვრები ადამიანი წარმოადგენს არა მარტო ინდივიდუალურ არსებას, არამედ ამ საზოგადოების, ანუ მთელის ნაწილსაც, რომელიც აერთიანებს ადამიანებს გარკვეულ სოციალურ ჯგუფებად და განსაზღვრავს მათ არსებით ნიშან-თვისებებს. ეს იყო, დიდროს აზრით, საზოგადოებრივი მდგომარეობა პერსონაჟისა, ანუ „Condition“, რომელიც დრამატულ ქმნილებაში შეიძლება წარმოდგენილი ყოფილიყო განსაზღვრული დემოკრატიული ფენებიდან გამოსული ადამიანებით. ამავე დროს დრამის პერსონაჟებს რომ ადამიანური უბრალოება და ბუნებრიობა არ დაეკარგათ, დიდრო მიიჩნევდა, რომ გმირი ეჭვნიშნა არა მარტო როგორც განსაზღვრული საზოგადოებრივი მდგომარეობის მქონე პიროვნება, არამედ მისი სუბიექტური მიმართებებით, ანუ როგორც ოჯახის მამა, მეუღლე, ძმა და ა.შ. ეს იყო „Relation“. არსებითი კი ის იყო, რომ დიდრო უპირატესობას ანიჭებდა საზოგადოებრივ მდგომარეობათა წარმოსახვას, რითაც მას სურდა გაემკვეთებინა დრამატურგიის სოციალური ტონი. ამან კი დაჩრდილა ხასიათების ინდივიდუალობა და ისინი, ფაქტობრივად, აქსესუარებად აქცია (Дидро 1936: 160-161). სოციალური არსის აბსტრაქტიზებამ და მისმა

მოწყვეტამ პერსონაჟის ცოცხალი, მგრძნობიარე ქსოვილიდან მექანიკურად გათიშა ერთმანეთისაგან სინამდვილის წარმოდგენის ორი მხარე: ასახვის კონკრეტულობა და კონკრეტულ მოვლენათა განზოგადება. წინააღმდეგობა იდეალურსა და რეალურს შორის აშკარად ჩნდება დიდროს ესთეტიკურ მოსაზრებებში (Барская 1962: 39).

დრამატურგიის დემოკრატიზაციის საკითხი ასევე მნიშვნელოვანია დიდი გერმანელი განმანათლებლის გოთჰოლდ ეფრაიმ ლესინგის დრამატურგიასა და თეორიულ შრომებში. მის მიერ 1768 წელს შექმნილი „ჰამბურგის დრამატურგია“ დიდი ლიტერატურული მანიფესტია, რომელმაც განსაკუთრებული როლი შეასრულა გერმანული დრამატურგიის განვითარებაში, მან საფუძველი ჩაუყარა ახალი გერმანული დრამის ესთეტიკას (Rilla 1968: 219). დიტერ ბორჰმაიერი თავის ფუნდამენტურ შრომაში - „Was ist Deutsch? Die Suche einer Nation nach sich selbst“, განსაკუთრებით გამოჰყოფს ქ-ნი დე სტალის მოსაზრებას ლესინგის დამსახურების შესახებ ესთეტიკური აზროვნების განვითარებასა და გერმანული ენის დახვეწის საქმეში (Borchmeyer 2017: 165).

ლესინგის „ჰამბურგის დრამატურგიაში“ ნათლად გამოსჭვივის გერმანელი განმანათლებლის სიმპათიები უბრალო გერმანელი ბიურგერისადმი. სამართლიანად აღნიშნავს იურგენ გუნია: „Ohne Übertreibung kann man sagen, daß fast alles, was Lessing geschrieben hat, unter dem Vorzeichen, ja auch unter dem Diktat des bürgerlichen Zeitbewußtseins steht“ (Gunia 2005 : 207-208).

ლესინგის დრამის თეორიაში ნათლად იგრძნობა, რომ გერმანელი განმანათლებლისათვის მთავარია დემოკრატიული ფენიდან გამოსული უბრალო ადამიანის განცდების, მწუხარებისა თუ სიხარულის ჩვენება მხატვრულ ნაწარმოებებში: „Die Namen von Fürsten und Helden können einem Stücke Pomp und Majestät geben; aber zur Rührung tragen sie nichts bei. Das Unglück derjenigen, deren Umstände den unsrigen am nächsten kommen, muss natürlicherweise am tiefsten in unsere Seele dringen; und wenn man wir mit Königen Mitleiden haben, so haben wir es mit ihnen als mit Menschen, und nicht als mit Königen“ (Lessing 1968 : 405).

ლიტერატურისა და, კერძოდ, დრამატურგიის დემოკრატიზაციის აუცილებლობის პრინციპს ლესინგი და დიდრო ერთნაირად ითხოვენ თავიანთ დრამის თეორიაში, (Fick 2000: 295), მაგრამ ლესინგის პოლემიკურ განწყობას განაპირობებს ის ფაქტი, რომ დრამაში წინა პლანზე წამოწეულიყო პერსონაჟთა მხოლოდ საზოგადოებრივი მდგომარეობანი, ხოლო მათი სუბიექტური მიმართებები, პიროვნული ხასიათები კი აქსესუარებად ქცეულიყო. „ჰამბურგის დრამატურგიის“ 86-ე წერილში 1768 წლის 26 თებერვალს ლესინგი წერს: „Er (Diderot) schlug daher vor, nicht die Charaktere, sondern die Stände auf der Bühne zu bringen; und wollte die Bearbeitung dieser zu

6. კაკაურიძე

dem besonders Geschäfte der ernsthaften Komödie machen. „Bisher“, sagt er, „ist in der Komödie der Charakter das Hauptwerk gewesen; und der Stand war nur etwas Zufälliges: nun aber muss der Stand das Hauptwerk, und der Charakter der Zufällige werden“ (Lessing 1968: 433).

დიდი გერმანელი განმანათლებელი ამ ანტინომიას უწოდებდა „იდეალური ხასიათების წყალქვეშა ბრაგას“, რომელიც დიდრომ „არასაკმაოდ გამოიკვლია“. ეს საკითხი მუდამ იყო მკვლევართა ყურადღების საგანი (Ingrid Strohschneider-Kohrs, Eva J. Engel, Claus Ritterhoff-Neues zur Lessing-Forschung, Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1998. S.1-183)

„ჰამბურგის დრამატურგიის“ 1768 წლის 8 მარტის წერილში ლესინგი მიუთითებს, რომ დიდროს მტკიცებულებები ამ საკითხზე არამყარია. იმავე წლის 15 მარტის წერილში კი აღნიშნავს, რომ დიდროს მოსაზრებები დრამატურგიულ ხასიათში საზოგადოებრივ მდგომარეობათა და მიმართებათა პროპორციის შესახებ მცდარი იყო. 29 მარტის წერილში იგი დიდროს თეორიაში მოცემული ხასიათების აღსანიშნავად იყენებს ცნებებს: „allgemeiner Charakter“, „überladener Charakter“, „gewöhnlicher Charakter“ და შემდგომ აყალიბებს თავის შეხედულებას ამ საკითხზე: „In der ersten Bedeutung heißt ein allgemeiner Charakter ein solcher, in welchem man das, was man an mehreren oder allen Individuis bemerkt hat, zusammennimmt, es heißt mit einem Worte ein überladener Charakter, es ist mehr die personifizierte Idee eines Charakters, als eine charakterisierte Person. In der andern Bedeutung aber heißt ein allgemeiner Charakter ein solcher, in welchem man von dem, was an mehreren oder allen Individuis bemerkt worden, einen gewissen Durchschnitt, eine mittlere Proportion angenommen, es heißt mit einem Worte, ein gewöhnlicher Charakter, nicht zwar insofern der Charakter selbst, sondern nur der Grad, das Maß desselben gewöhnlich ist“ (Lessing 1968: 478).

სრულიად აშკარაა, რომ დრამატურგიაში მხატვრულ სახეთა სქემატიზმის თავიდან ასაცილებლად ლესინგი დიდროს მოსაზრებათა კრიტიკისას მახვილს აკეთებს ხასიათების ინდივიდუალიზაციაზე, მაგრამ იგი არ გადაჭრის საკითხს, თუ როგორ შეიძლება ხასიათი ერთდროულად იყოს „ჩვეულებრივი“ და „გადატვირთული“, ანუ როგორ შეიძლება იგი კონცენტრირებულად გამოხატავდეს ყველა იმ თვისებას, რაც მოცემულ სოციალურ ფენას ახასიათებს და ამასთანავე იყოს ჩვეულებრივი, ჰქონდეს ინდივიდუალური ნიშან-თვისებები: „...wie ist es möglich, daß der nämliche Charakter zugleich auch jene Allgemeinheit haben kann? Wie ist es möglich, daß er zugleich ü b e r l a d e n und g e w ö h n l i c h sein kann? und gesetzt auch, er wäre so überladen noch lange nicht, als es die Charaktere in dem getadelten Stücke des Jonson sind; gesetzt, er ließe sich noch gar wohl in einem Individuo gedenken“ (Lessing 1968: 479).

ლესინგი აშკარად არ ეთანხმება და ეწინააღმდეგება დიდროს პოზიციებს, მაგრამ მხოლოდ პრობლემის „გადაჭრის სირთულის“ კონსტატაციას ახდენს.

ლესინგის პოლემიკა დიდროსთან მეცნიერთა განსხვავებული მოსაზრებების საფუძველი გახდა. ერთ ნაწილს მიაჩნია, რომ ლესინგმა ვერ გაიგო დიდროს დრამატული თეორიის სოციალური პათოსი (Сильман 1936: 401), მეორე ნაწილი აშკარად დიდროს აძლევს უპირატესობას ლესინგთან შედარებით (Mayer 1953: 51). ზოგიერთის აზრით, დიდრო თავის ესთეტიკაში ვერ გადაჭრის მის მიერვე წამოყენებულ ანტინომიას (Грин 1936: XVIII-XIX).

ფაქტობრივად, ლესინგმა დაინახა წინააღმდეგობა დიდროს დრამის თეორიის შინაგან სისტემაში, რაც მთელი განმანათლებლური დრამატურგიის არსს წარმოადგენდა: ეს იყო განხეთქილება იდეალურსა და რეალურს, ზოგადსა და კერძოს შორის. მთავარი აქ ის არის, რომ ლესინგმა დიდროს საწინააღმდეგოდ „ჰამბურგის დრამატურგიაში“ წამოჭრა საკითხი იმის შესახებ, რომ ხასიათი ერთდროულად შეიძლება იყოს ტიპიურიცა და ინდივიდუალურიც, ანუ დააყენა მხატვრულ სახეში კერძოსა და ზოგადის დიალექტიკური ერთიანობის პრობლემა და იქვე შენიშნა, რომ მან წარმოაჩინა ამ პრობლემისათვის „Fermenta cognitionis“ („აზროვნების საფუარი“, „აზრის ნაჟური“): „...ich bin also nicht verpflichtet, alle die Schwierigkeiten aufzulösen, die ich mache. Meine Gedanken mögen immer sich weniger zu verbinden, ja wohl gar sich zu widersprechen scheinen: wenn denn nur Gedanken sind, bei welchen sie Stoff finden, selbst zu denken. Hier will ich nichts als „Fermenta cognitionis“ ausstreuen“ (Lessing 1968: 479).

მკვლევარი ვ. გრიბის აზრით, ლესინგი დიდროსთან პოლემიკაში ცდილობს თავი დააღწიოს განმანათლებლური ესთეტიკის წინააღმდეგობებს (Грин 1963:144). მაგრამ აქ მთავარი, ჩემის აზრით, ისაა, რომ, ფაქტობრივად, ლესინგმა ბევრად გაუსწრო დიდროს და იმ პრობლემის გადაჭრის აუცილებლობა დააყენა, რომლის განხორციელება დასავლეთევროპულ ლიტერატურაში მხოლოდ მე-19 საუკუნის 20-იანი წლებიდან გახდა შესაძლებელი.

ლესინგმა კარგად შენიშნა მის წინაშე წამოჭრილი საკითხის დიალექტიკური ბუნება და პრობლემის გადაჭრის საშუალება დაინახა წონასწორობის მოძებნაში იდეალსა და სინამდვილეს, განზოგადობასა და ემპირიულ მრავალფეროვნებას, ტიპიურსა და ინდივიდუალურს შორის. ამაზე მიუთითებს მისი სასიგნალო სიტყვები - „Fermenta cognitionis“, ანუ იგივე „Gärstoffe der Erkenntnis“, მაგრამ ის, როგორც მე-18 საუკუნის განმანათლებელი, ამ შემთხვევაში ბოლომდე მაინც ვერ გასცდა თავისი ეპოქის საზღვრებს.

6. კაკაუროძე

ლიტერატურა

Berghahn 1995: Berghahn, K.I. Nachwort. In: Gotthold Ephraim Lessing. Hamburgische Dramaturgie. Hrsg. von Klaus L. Berghahn. Philipp Reclam. Stuttgart, 1995.

Borchmeyer 2017: Borchmeyer, D. Was ist Deutsch? Die Suche einer Nation nach sich selbst. Rowohlt. Berlin, 2017.

Deutsche Dramentheorien 1971: Deutsche Dramentheorien. Beiträge zu einer historischen Poetik des Dramas in Deutschland. Bd. 1. Hrsg. und eingeleitet von R. Grimm. Athenäum. Frankfurt a/o., 1971.

Erforschung...1980: Erforschung der deutschen Aufklärung. Hrsg. von P. Pütz. Athenäum-Hein-Scriptor. Königsstein, 1980.

Fink, M. Lessing 2000: Fink, M. Lessing. Leben-Werk-Wirkung. Verlag Metzler. Stuttgart-Weimar, 2000.

Gunia 2005: Gunia, I. Aufklärung über Langsamkeit? Lessing und der Skandal der Zeit im 18. Jahrhundert. In: Lessings Skandale. Hrsg. von Jürgen Stenzel und Roman Rach. Max Niemeyer Verlag. Tübingen, 2005.

Lessing 1968: Lessing, G. E. Hamburgische Dramaturgie. In: Lessing, G. E. Gesammelte Werke in zehn Bänden. Bd. 6. Aufbau Verlag. Berlin und Weimar, 1968.

Mayer 1953: Mayer, H. Lessing. Mitwelt und Nachwelt.. In: Studien zur deutschen Literaturgeschichte. Berlin, 1953.

Rilla 1968: Rilla, P. Lessing und seine Zeit. In: Lessing, G. E. Gesammelte Werke in zehn Bänden. Bd. 10. Aufbau Verlag. Berlin und Weimar, 1968.

Аникст 1967: Аникст, А. Теория драмы от Аристотеля до Лессинга. Наука. Москва, 1967.

Барская 1962: Барская, Т. Дидро. Искусство. М. – Л., 1962.

Гриб 1963: Гриб, В. Р. Лессинг. В: История немецкой литературы. Т.2. Издательство Академии Наук СССР. Москва, 1963.

Гриб 1936: Гриб, В. Р. Эстетические взгляды Лессинга и театр. В: Готгольд Эфраим Лессинг «Гамбургская драматургия». ACADEMIA. М. – Л., 1936.

Дидро, Д. Собрание сочинений. Т. V. Academia. М. – Л., 1936.

Мокульский 1967: Мокульский, С. Французская драматургия эпохи Просвещения. Искусство. Москва, 1967.

Сильман 1936: Сильман, Т. Драматургия эпохи «Бури и натиска». В: Ранний буржуазный реализм. Художественная литература, М. – Л., 1936.

Literature and Literary Theory

On One Issue of Drama Theory in the Aesthetics of Lessing and Diderot

Nanuli Kakauridze

Akaki Tsereteli State University

Kutaisi, Georgia

nanuli.kakauridze@yahoo.com

The purpose of the present paper is to discuss the problem of democratization in the 18th century Western European Enlightenment drama theory focusing on the theoretical works of Denis Diderot and Gotthold Ephraim Lessing. The comparative analysis of their works demonstrates their common struggle against the aesthetics of classicism as well as differences in their drama theory. In literary scholarship there are diverse views on Lessing's polemics with Diderot. Both theorists are equally demanding in their appeal for the democratization of literature and, in particular, drama, but Lessing finds it unacceptable to emphasize the social "condition" in the dramatic work, giving it priority over the individuality of the character. In fact, Lessing discovered a contradiction in Diderot's drama theory: it was a split between the ideal and the real, the general and the particular. Lessing managed to gain deep insight into the dialectical nature of the problem, seeking to find a balance between the ideal and the real, generalization and empirical diversity, the typical and the individual.

Keywords: Enlightenment, Dramaturgy, Theatre, Drama Theory, Democratization, Problem of character.

In the 18th century Western European literature drama and theater played crucial roles in the spread of Enlightenment ideas among the masses. The emphasis was made on theorizing upon problems of dramaturgy, leading to the creation of a new type of drama. The theater was perceived as a prime tool for the propagation of bourgeois-democratic ideas.

The issues of drama theory were profoundly studied in France (Denis Diderot) and Germany (Gotthold Ephraim Lessing). Diderot develops his views on the new form of drama in the introduction to his plays *Le Père de famille* (The Father of the Family) and *Le Fils naturel* (The Illegitimate Son)).

By announcing the principles of a new drama, Diderot opposed the principles of classicist theater with its stilted genre conventions and restrictions, seeking ways to reconcile the individual with society in his aesthetic theory. In his view, any individual human being living in a society is not only an individual being, but also a part of this society as a whole uniting its members into certain social groups and determining their essential features. In his notion of the hero, Diderot substitutes social

6. კვაუჩი

“Condition” for traditional “character”, thus making emphasis on the social status and position of the character understood as meaning “profession”, “family status”, “social relations”, “class membership” etc. On the other hand, the character had to retain individual human characteristics - the protagonist was to be portrayed not only as a member/representative of a definite social class, but also as an individual being with his personal relationships, i.e. as a father, husband, wife, brother etc. Diderot defined this aspect of the character as “Relation”. Diderot believed that, in the first place, it was substantial to convey social “condition” in order to emphasize social and political complexities and controversies. In this way, “condition” overshadowed “relation”, or the individuality of the characters, transforming them into schematic constructs. This approach mechanically separated the two sides of the representation of reality, giving preference to generalization over individualization and singularization.

In his 1768 literary manifesto *The Hamburg Dramaturgy*, that laid the foundation for the aesthetics of the new German drama, Gotthold Ephraim Lessing is also theorizing upon the problem of democratization of dramaturgy.

Lessing and Diderot are equally demanding in their appeal for the democratization of literature and, in particular, drama, but Lessing finds it unacceptable to emphasize the social “condition” in the dramatic work, giving it priority over the individuality of the character.

In order to avoid the schematism, Lessing focuses on the individualization of characters in dramaturgy, but in his drama theory the question of how a character can be “ordinary” and “overloaded” at the same time remains unanswered. In other words, he doesn’t reflect on how a character can embody all characteristics peculiar to the given type in the concentrated manner and be ordinary/natural at the same time.

In fact, Lessing discovered a contradiction in Diderot’s drama theory: it was a split between the ideal and the real, the general and the particular. Most importantly, in *The Hamburg Dramaturgy* Lessing opposed Diderot by stating that the character can be both typical and individual simultaneously, thus raising the problem of the dialectical unity of the particular/individual and the general. As he noted, he aimed at nothing more than “to scatter fermenta cognitionis”.

Lessing managed to gain deep insight into the dialectical nature of the problem, seeking to find a balance between the ideal and the real, generalization and empirical diversity, the typical and the individual, but as a representative of the 18th century Enlightenment, he could not go beyond the limits of his epoch. Lessing just encouraged further discussion of the problem that was to be realized in Western European literature only since the 1820s.